

VIZUÁLNA KOMUNIKÁCIA – KĹÚĹOVÁ KOMPETENCIA MODERNÉHO UĹITEĹA

Príspevok vznikol s podporou projektu APVV „Brána vedy otvorená“, na základe výzvy APVV LPP-0028-06, 2006 – 2009.

Horváthová Dana

Katedra informatiky, Fakulta prírodných vied, Univerzita Mateja Bela, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, SK, horvath@fpv.umb.sk

Resumé

Mladá generácia je zvyknutá prijímať informácie vo vizualizovanej podobe (filmy, reklamy, a pod.). Je nevyhnutné, aby učiteľ oslovil svojich študentov (žiakov) týmto spôsobom aj počas výučby. Možno konštatovať, že v predgraduálnej príprave učiteľov nefiguruje žiadny predmet, ktorý by obsahovo túto potrebu pokryl. Článok upozorňuje na potrebu nových kompetencií učiteľa, ktoré by pomohli vytvoriť obsahovo aj vizuálne príťažlivú multimediálnu edukačnú učebnú pomôcku.

Abstract

Young generation is used to obtain information in visual form (films, advertisements, etc...). It is important to address students by teachers by this way during their study. This observation is precarious that there is no such subject in pre-graduated preparation of future teachers to cover this requirement in content. Our contribution warn the importance of teacher's new competencies to create glamorous multimedia educational learning tool, good in content and attractive in visual sense.

1 Úvod

Nielen v priestoroch univerzít, na školách, internátoch, ale aj v reštauráciách, námestiach, či parkoch dnes môžeme vidieť surfujúcich študentov s notebookmi, či PDA-čkami na kolenách. Mladá generácia, hladná po zábave, „chatovaní“, ale aj užitočných informáciách, je zvyknutá využívať každú voľnú chvíľku na nejakú zmysluplnú činnosť. Tejto generácii, odchovej na pestrej reklame, najnovších filmoch, či samozrejmom internete, rastú nároky nielen na pestrosť prezentovaných informácií, ale aj na ich príťažlivosť a kvalitu. To, že mladí ľudia si vyberajú hlavne to, čo ich zaujíma, čo sa im páči, čo uspokojuje ich potreby, my, učitelia vieme. Avšak to, či sme tomu prispôbili aj náš prístup k vzdelávaniu, ako aj učebné plány štúdiá najmä budúcich učiteľov, je otázne.

Moderný učiteľ, ak chce zohľadniť rastúce potreby svojich študentov v otázke formy ponúkaných informácií, musí neustále na sebe pracovať a zdokonaľovať svoje schopnosti a kompetencie. Jednou z kompetencií, ktorá sa stáva kľúčovou v styku so študentmi, je vizuálna komunikácia.

2 Komunikácia

Komunikácia bola a je neodmysliteľnou súčasťou celej ľudskej existencie, ako aj každej výchovy a vzdelávania. Vďaka svojej jedinečnosti, mnohorakosti a schopnosti vytvárania vzťahov medzi ľuďmi, stala sa v dejinách ľudstva jedným z najväčších svetových fenoménov (Šubová a kol., 2007).

Komunikáciu ponímame ako komplexný jav, ktorý zasahuje oblasť psychológie, biológie, techniky, informatiky a pod. Komunikácia poukazuje na každodennú ľudskú rovinu

spoločného konania, resp. dohadovania, pri ktorom sa oznamujú alebo tiež vznikajú nové idey, myšlienky, nápady, vedomosti, poznatky, zážitky atď.

Komunikácia je proces vymieňania si poznatkov, správ alebo iných posolstiev s okolitým svetom. Každá komunikácia má svoju špecifickú podobu – formu. Podľa toho ako, resp. akým spôsobom ľudia spolu komunikujú, možno formy komunikácie rozlíšiť takto (Šubová a kol., 2007):

- priama reakcia (útek ako prejav obavy z určitého nebezpečenstva),
- non verbálny prejav, výraz (kývnutie hlavou ako znak súhlasu, gesto a gestický prejav),
- komunikácia činom, konanie (vyjadrenie hnevu, agresie fyzickým napadnutím),
- symbolická komunikácia (prostredníctvom špecifických rečových a výrazových symbolov).
- vizuálna komunikácia (prijímaná zrakom).

3 Od kultúry textu k vizuálnej kultúre

V počiatkoch ľudskej existencie bola vizuálna komunikácia jedinou formou dorozumievania sa. Postupom času sa rozvinula ľudská reč a neskôr, s potrebou zaznamenávania informácií, vzniklo ako sprievodný znak civilizácie písmo. To sa vyvíjalo po niekoľko tisícročí vo viacerých kútoch sveta. Od 15. storočia je dominantným médiom kníhtlač (Gutenberg). Tlačené slovo, ako nástroj poznávania a šírenia poznania, radikálnym spôsobom zmenilo vtedajší svet.

Od polovice 19. storočia sa dominancia tlačeného textu postupne oslabuje. Až rozvojom informačných technológií sa do popredia dostáva obraz, ktorý pohlcuje text. Po fotografii nasleduje film, televízia, video, virtuálna realita a samozrejme internet s jeho vizuálnym rozhraním. To všetko sú nové médiá založené na statickom a pohyblivom obraze, ktoré do seba zahrnuli i text. Vizualizácia komunikácie je tendenciou vo všetkých sférach spoločenského života (televízia, mobilné telefóny, počúvanie hudby, konferencie, atď).

Naším cieľom je poukázať na vzrastajúci význam vizuálnej komunikácie v súčasnej spoločnosti a na jej vplyv na zmeny foriem a obsahov učebných materiálov. Radi by sme súčasne zvýšili kompetencie učiteľov pri vizuálnom formulovaní posolstiev pri hre aj v edukačnom procese. Vizuálna komunikácia robí viditeľným to, čo viditeľné nie je. Dokáže okamžite pripomenúť, odlíšiť, spustiť alebo vyburcovať pocity a myšlienkové pochody. Vizualita je každodennou súčasťou bytia človeka, jeho myslenia a komunikácie. Tým, čo druhým ukazujeme, prezentujeme, vyjadrujeme svoju individualitu, osobnosť, príslušnosť alebo vlastníctvo. Predstavujeme svoje myšlienky, informujeme, oznamujeme svoje ciele a zámery, presvedčame alebo motivujeme k činom, komunikujeme. Keďže moderná škola je vlastne „škola hrou“, snahou učiteľa by malo byť priblížiť sa študentovi (žiakovi) počas vyučovania podobným spôsobom, ako to okolitý svet robí mimo školského prostredia.

Všetci dnes získavame veľkú časť svojich skúseností prostredníctvom vizuálnych médií zjednocujúcich obraz a text. Treba nám však sebakriticky priznať, že nám učiteľom často chýba vizuálna gramotnosť umožňujúca analýzu a porozumenie tejto skúsenosti.

Vďaka nezáujmu o „gramatiku“ vizuálnych médií na školách a univerzitách dochádza k disproporcii medzi každodennou skúsenosťou a formálnym vzdelávaním. Tým sa plytvá obrovským poznávacím potenciálom a mladí ľudia čoraz ťažšie rozumejú spôsobom vyučovania založeným na texte a abstrakcii, odtrhnutým od bežnej skúsenosti. Ak sa podarí zaujať študenta pútavou prezentáciou počas jeho pôsobenia v škole, podnieti sa jeho tvorivosť a rozvoj nadobudnutých vedomostí aj v jeho voľnom čase.

4 Vizualizácia prostredníctvom multimédií

Najpoužívanejším sprostredkovateľom informácií sa stávajú multimédiá. Prostredníctvom nich totiž v prevažnej miere komunikujeme nám prirodzeným spôsobom, statickým a dynamickým obrazom (okrem textu je to hlavne obraz, animácia a video), ktorý môže byť doplnený o zvuk, a tak obohacujú a vylepšujú náš život rozličnými spôsobmi. Vytvárajú nespočetné možnosti pre podnikanie, zábavu a komunikáciu medzi ľuďmi, a stávajú sa samozrejmom súčasťou vzdelávania i života vôbec.

Predpovedať, že počítače a multimediálne technológie zmenia vzdelávanie, je príliš odvážne. Stále ešte úplne nechápeme ako presne proces učenia prebieha a ako významne ho nové technológie krátkodobo a dlhodobo ovplyvňujú. Sme presvedčení, že ani všetky počítače a moderné technológie sveta bez nadšených a pedagogicky zručných učiteľov, po vzdelaní dychtiacich študentov, zainteresovaných rodičov a spoločnosti, ktorá chápe význam celoživotného vzdelávania, nebudú vo vzdelávaní budúcej generácie nič platné. Nájst' efektívne spôsoby ako používať a uplatniť nové technológie vo vzdelávaní a brať pritom do úvahy poznatky z oblasti vizuálnej komunikácie, je výzvou nielen pre učiteľov a výskumníkov, ale aj politikov, finančníkov a manažérov, ktorí tieto spôsoby musia hľadať.

Väčšina silných zástancov zavádzania multimédií do vzdelávacieho procesu poukazuje na množstvo výhod pre študentov, vrátane lepšieho prístupu k rôznym zdrojom informácií, zníženia časového a priestorového obmedzenia, možnosti rešpektovať individuálne tempo učenia sa, zvýšenia samostatnosti a v určitých prípadoch uvádzajú, že učenie s využívaním multimédií je ekonomicky výhodnejšie ako prezenčný kontakt študenta s učiteľom. Multimédiá a internet podporujú aj rozvoj výskumnej činnosti a menia prístup k získavaniu vedomostí v školách, ktoré pokladajú písomný alebo tlačený materiál za najdôležitejší zdroj poznania. Využívanie internetu na komunikačné účely v súčasnosti nadobúda zvláštny význam aj z hľadiska rozvíjania vzťahov medzi jednotlivými kultúrami. Zvyšuje sa počet škôl, tried, ale aj jednotlivcov, ktorí si vytvárajú vlastné webové stránky, rozširuje sa elektronická komunikácia medzi nimi, rúcajú sa bariéry politického rozdelenia vo svete. Internet sa pokladá za nástroj, ktorý je schopný vytvoriť základ pre rozvoj multikultúrneho vyučovania bez toho, aby sa stal v tejto oblasti jediným stimulujúcim prostriedkom. Poskytuje reálnu možnosť, vďaka ktorej sa školy dostávajú do aktívneho kontaktu so širšou vzdelávacou komunitou na miestnej, regionálnej, štátnej a celoeurópskej úrovni, čo mnohí experti považujú za veľmi žiaduce (*Vítko, Horváthová, 2008*).

5 Skúsenosti z pedagogickej praxe

V rámci svojej vedeckej profilácie realizovala Fakulta prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici projekt APVV „Brána vedy otvorená“, kde sme mali možnosť, my - vysokoškolskí učitelia, na chvíľu vniknúť do prostredia stredných škôl a stretnúť sa a osloviť generáciu našich budúcich študentov. Aj keď našou snahou bolo priblížiť týmto mladým ľuďom vedu v čo najpútavejšej a najpestrejšej podobe, zistili sme, že máme do činenia s nadanými študentmi, ktorí majú prirodzené schopnosti a zručnosti v práci s multimédiami a v určitých oblastiach môžu konkurovať odborníkom z praxe. Ich záujem o vizuálnu stránku prezentovaných informácií nás presvedčil o ich zanietenosti o vedecké poznanie aj v oblasti vizuálnej komunikácie.

6 Vizuálna komunikácia v pedagogickej praxi

V čom nám teda vizuálna komunikácia v práci so študentami (žiakmi) môže pomôcť? Ako ju uplatniť v našej pedagogickej praxi? Ktoré jej nástroje využiť a ako?

Keďže vieme, že vizualizácia je zviditeľňovaním toho, čo samé o sebe nie je viditeľné za účelom dokumentácie, uchovania, komunikovania, poznávania, tvorby, presvedčania, riadenia a zábavy, mali by sme sa snažiť maximálne vizualizovať alebo, ako povedal už J.A.Komenský, prezentovať tak názorne, ako sa len dá. Cieľom vzdelávania je hlavne usmerňovať, podnecovať, simulovať procesy poznania. Inak povedané napomáhať procesu poznávania a nie odovzdávať jeho skamenené stopy - informácie. Informácia je výsledok procesu, nie proces sám, je to obyčajná stopa, ktorú po sebe zanechala udalosť, jedinečný pohyb myšlienky. (Petříček, 1993)

To znamená, že vzdelávací materiál, ktorý si zväčša my - pedagógovia tvoríme sami, môže byť buď, čo najviac interaktívny, čo predstavuje určitú slobodu pre študenta (môže si určovať, tempo, rozsah a smer postupu svojho štúdia) alebo môže učiteľ zámerne usmerňovať pohyb študenta po obsahu, čo predstavuje určitú slobodu pre učiteľa (učiteľ by mal mať možnosť riadiť pohyb – niektoré smery obmedziť, niektoré posilniť alebo riadiť rýchlosť pohybu a pod). V každom prípade si to vyžaduje od nás dôkladné a premyslené spracovanie obsahu i určitú zmenu v prístupe k prezentovaniu témy. Modernizujúcimi prvkami edukačného procesu môžu byť aj rôzne inovatívne technické prostriedky, ako napr. interaktívna tabuľa, ktorá sama o sebe núti používať moderné formy komunikácie. Ak však hovoríme o dôležitosti vizualizácie, vyplýva z toho, že ani formálnu stránku nemôžeme zanedbať, ba naopak snažíme sa čo najviac využiť silu vizuálnej komunikácie dobrým poznaním princípov kompozície, miešania a kombinácie farieb, využitím vizuálnych metafor, znalosťou typografie, správnu alchýmiou obrazu a textu. Tomuto všetkému sa možno naučiť z umení (literatúra, dramaturgia, scenáristika, vizuálne umenia, film, ...), ale napríklad aj z televíznej reklamy, v ktorej nájdeme mnohé komunikačné postupy umení v najčistejšej podobe. No a potom, pri rešpektovaní týchto zásad a odporúčaní z oblasti vizuálnej komunikácie, môže vzniknúť bohatá, pútavá a zmysluplná prezentácia informácii, ktorá efektívne splní svoj cieľ.

V rámci tohto príspevku by sme chceli navrhnúť riešenie problému, resp. zmenu momentálneho stavu, doplnením študijného programu budúcich učiteľov v spoločnom základe o predmety „Vizuálna komunikácia“ a „Multimédiá“ aj pre študentov neinformatických aprobácií.

Zostáva nám dúfať, že porozumenie pravidlám vizuálnej komunikácie a ich využívanie v pedagogickej praxi prispeje k vyššej vizuálnej gramotnosti pedagógov a študentov a k skvalitneniu a atraktivite vzdelávania.

Literatúra

- 1 ŠUBOVÁ, M., BAHLEDOVÁ, T., KASÁČOVÁ, L.: Komunikácia – umenie – výchova. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, 2007, ISBN 978-80-8083-498-2
- 2 PETŘÍČEK, M.: Informace, čili o nepravděpodobném. In: Znaky každodennosti čili krátké řeči téměř o ničem. Praha : Herrmann a synové, 1993,
- 3 VÍTKO, P., HORVÁTHOVÁ, D.: Multimédiá a ich využitie vo vzdelávaní. Banská Bystrica : Akadémia umení, 2008, ISBN 978-80-89078-47-9